

Franckesche Stiftungen zu Halle

Non-Christianorvm De Christo Testimonia, Oder Zeugnisse von Christo Derer, Die doch nicht Christen gewesen seyn

Eckhard, Tobias

Qvedlinbvrgi, 1736

VD18 10761438

Caput Quartum. De Testimoniis Gentilium, Quorum In N. F. Fit Mentio.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

[urn:nbn:de:gbv:ha33-1-190731](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:ha33-1-190731)

potentia ad salutem omni credenti, Rom. I. 16. In hoc nos Dei sapientiam, hoc est, Christi crucem, quaerimus; & praecones certissimos, testes non dubios, Euangelistas & Apostolos, post quos alios non agnoscimus, testimoniaque non fallentia crucis inuenimus.

CAPUT QVARTVM.

DE
TESTIMONIIS GENTILIVM,
QVORVM IN N. F. FIT MENTIO.

ARGVMENTVM.

- I. Christi crux & baptismus fundamentum christiani nominis.*
- II. Pilatus Christo perhibet testimonium in crucis inscriptione. Variat inscriptionis subiectum apud Euangelistas, non praedicatum. Crux ab Helena inuenta dubia. III. Pilatus regem Iudaeorum appellat, nec mentem vel verba mutat. Inscius fit praeco veritatis. Num in Christi ignominiam posuerit titulum. IV. Epistola Pilati ad Tiberium. Varii auctores eam exhibent. Variant nonnihil exempla. V. Απαρσις Pilati ubi exstet? VI. Acta Pilati commemorant veteres. Exstant sub titulo: Euangelium Nicodemi. Laudant Tertullianus, Eusebius, Orosius, alii. VII. Pilati acta in Iudaea sine dubio fuerunt conscripta. An Christiani viderint, dubium. Quae Patres viderunt, spuria sunt. Epistola Pilati conficta, vel stili & tituli indicio. VIII. Tiberius Christum in numerum Deorum voluit recipi. Ita Tertullianus, Eusebius, Orosius, alii. IX. In dubium vocatur institutum Tiberii. Recensentur argumenta. X. Respondetur ad argumenta. XI. Pilatus rem gestam perscripsit.*

scripsit ad Tiberium. Christianus non fuit. Non sine Dei prouisione negata fuit Christi ἀποθνήσκει. XII. Centurionis testimonium. An omnibus tribuendum sit militibus? An Dei Filius creditus sit, uti Hercules? melior mens praesumitur. XIII. Quo sensu hominem iustum dixerit? Quae de nomine centurionis & praeconio Christi referuntur, dubia sunt. Primitiae Christianorum e gentilibus fuisse milites. XIV. Puella gentilis, vel potius spiritus Pythons Christo perhibet testimonium, Act. XVI. Num fuerit ventriloqua? Christus & Paulus daemonis non admisere testimonium.

I.

CRUCIS mortem, quam Christus subiit, atque baptismam supra diximus fundamentum esse christiani nominis, de iis nunc dicemus, qui non-christiani fuerunt, & benignius de Christo senserunt, & paucis disquiremus. Initium faciemus ab iis, quorum Sacra Scriptura facit mentionem: Nec vero aduocabimus magorum testimonium, quod primi e gentibus dederunt Christo, Regem Iudaeorum venientes adoratum, Matth. II. Si Iudaei fuissent, ablegati a Iudaeis ex alibus in Perfide, vel Babylonia, vel Syria, quod Vir clarissimus statuit, vid. Syria, Graeca p. 74. sq. non regem illi fuissent adituri, v. 3. 7. 8. 9. sed Sacerdotes & Legisperitos; imo ipsi perinde, ut isti, sciuisent locum natiuitatis Bethlehemum, v. 4. 5. 6. Neque disquiremus de statua, quam mater Syrophoenissa, cuius filiam a daemone agitatam sanauerat Christus, Matth. XV. 22. sq. Christo erexisse scribitur, apud Eusebium, Hist. Eccles. L. VII. c. 16. V. Buchner. Orat. Fest. p. 62. illud Euangelista diserte prodit; hoc traditione nititur, atque confictum est, quo de in peculiari Dissertatione fufius agit Theod. Hasaeus.

II. Pri-

II. Primus in medium prodeat Pontius Pilatus, Tiberii Imperatoris nomine Iudaeae procurator. Is cum Iesum, flagitantibus Iudaeis, crucis condemnasset supplicio, mortisque causam, ut mos erat, (Lipsius de cruce L. II. c. II.) imponeret cruci, his usus est verbis: Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. IESVS NAZARENVS, REX IVDAEORVM, Ioh. XIX. 19. Differunt nonnihil Evangelistae ceteri quod ad subiectum; Matthaeus enim ita refert: ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. HIC EST IESVS, REX IVDAEORVM. Marcus: ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. REX IVDAEORVM. Lucas: ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. HIC EST REX IVDAEORVM. Sed in praedicatione omnes conveniunt, ut reliqua sententiam, Iohannes autem, totius rei gestae spectator, Ioh. XIX. 26. 35. ipsa Pilati verba, diuino sic suggerente Spiritu, descripsisse videatur. Nisi cum Sam. Reyhero statuere velimus, trilinguem fuisse & inscriptionem, quod Lucas & Iohannes prodiderunt, & tribus diuersis tabulis inscriptam, & quoad verba etiam variam fuisse, prout ipse delineavit in Diss. de crucifixi Iesu titulis c. VIII. p. 17. aut ita malimus componere diuinos scriptores, ut integer hic titulus emergat: ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. HIC EST IESVS NAZARENVS, REX IVDAEORVM, quem graece tabulae inscriptum exhibet, cum insolens haud fuerit Romanis. demonstrandi uti vocula in eiusmodi casu, & eam quoque addiderit Syrus interpres, etiam apud Iohannem, qui eam non habet; nec non Iohannis Paraphrastes, Nonnus, & Ammonius, Concord. Euang. p. m. 234. Est haec sententia summi Theologi, Ioh. Gerhardi, in Harmon. Euangel. h. l. v. Casaubon. Exerc. XVI. adu. Baron. n. XXCVI. p. 562. sq. Anton Bynaeus in Christo crucifixo c. XVII. §. 32. Iohannes tamen verum consignasse titulum videtur, utpote testis

stis

stis oculatus, i. Ioh. I. I. Ambrosius refert, quod, cum Helena Constantini M. mater, trecentis circiter post annis crucem Christi perquisiuit, & tres cruces inuenit, ex titulo adhuc integro, prout a Iohanne descriptus est, cruci affixo dignouerit Christi crucem, Serm. de obitu Theodosii. Sozomenus etiam tabulae, isto ebraicis, graecis & latinis literis inscriptae titulo, meminit, at separatim inuentae, Hist. Eccl. L. II. c. I. Et ita fere Socrates Hist. Eccles. L. I. c. 30. Verum narrationem istam de cruce Christi vel vnus Eusebii, fuisse accurateque de Constantino M. & Helena agentis, huiusque pietatis opera & iter Hierosolymitanum recensentis, silentium suspectam reddit. Interea ex instituto perquisiuit hoc argumentum Ven. Io. Andr. Schmidius in Dissert. de crucis dominicae per Helenam inuentione, & propter multa veterum testimonia vere eam fuisse inuentam existimat, eamque magis ex titulo, quam ex vi medica fuisse agnitam scribentibus accedit. Num vero Romae titulus ille seruetur, disquisitione indiget. Sulpit. Seuer. Histor. Sacrar. L. II. p. 143. ed. Drus. Sixtus Senens. Bibl. Sacr. L. II. p. m. 195. Caracciolus de titulo crucis c. 19. & c. 42. 43. Io. Wolffius Memor. Tom. II. p. m. 243. Salmas. Epist. de cruce pag. 269. seq. Bynaeus loc. cit. §. 35. Henningius Archaeol. pass. c. 21. §. 9. 20.

III. Paganus homo haud nouerat Iesum, nisi ex accusatione Iudaeorum, tum aliorum malefactorum, tum in primis regni affectati hominem actum reum, eumque propterea, etsi innocentem cognouerit, condemnarat, Ioh. XIX. 12. 16. Fallit enim Lactantius, dum scribit, quod ipse Pilatus sententiam haud pronunciarit, sed Iudaeis secundum legem tradiderit iudicandum, L. IV. c. 18. In
inferi

inſcriptione tamen *Regem Iudaeorum* appellat, idque tam conſtanter, vt, cum mutari titulum vellent Iudaei, iſtaque mutatio ſcenae tragicæ nil praeiudicaret, nec Romano repugnaret iuri, haud quicquam his concederet, v. 21. 22. *Deo rem ita dirigente, vt etiam ex ore hoſtili gloriae chriſtianae magnitudo teſtata inueniretur*, ceu loquitur Matth. Berneggerus Obſ. Miſc. n. XI. p. 77. Teſtatus eſt igitur Pilatus, ſaltem ignorans, Ieſum etiam crucifixum eſſe *Regem Iudaeorum*, quem paulo ante coram ipſo ſe eſſe fuerat confeſſus, eoque Filium Dei, Ioh. XVIII. 36. 37. XIX. 7. hoc eſt, Meſſiam ac Seruatorem Iudaeis promiſſum, tantoque opere deſideratum. Ita quod in ignominiam Ieſu erat cogitatum, Dei conſilium in eius gloriam vertit, & veritatis neſcius factus eſt teſtis veritatis, Caiphae exemplo. Titulus igitur iſte reuera glorioſiſſimus fuit, etſi Pilati iudicio ignominioſiſſimus fuerit, ſecundum Sixtum Senenſ. Biblioth. L. II. p. 95. quanquam videri queat, Pilatum, qui tantopere laborabat pro dimittendo Ieſu, non tam ignominiae cauſa, quam in excuſationem ac deſenſionem iniquioris ſententiae titulum hoc modo praefixiſſe. Seb. Schmidius Diff. Academ. p. 179. ſq. Dannhavverus ibid. p. 216. Calixtus Concord. Euangelist. p. 399. Praeclare Syneſius Cyrenaeus, Ptolemaidis Episcopos: καὶ τοι, inquit, τὸ ἐπιγράμμα τῷ σταυρῷ γεγὸς ἀπὸ γνώμης ἐκ εὐσεβείας μὲν ἢ ἐπὶ λήξεως, δι' ἧς βασιλεὺς ὁ χρις ἐκηρύχτο. *Ipsa crucis inſcriptio vt non religioſo ab animo proſecta, at verbis ipſis perhonorifica exſtitit, quibus Rex Chriſtus praedicatur*, Epist. LVIII. p. 202. edit. Petau. Et Sedulius L. IV. oper. Paſchal. p. m. 558. ed. Georg. Fabricii:

Scribitur & titulus (al. scribitur in titulis) hic rex est Iudaeorum;

Quod nihil a Deitate vacet: nam coelitus actum

Hoc Hebraea refert, hoc Graeca Latinaque lingua,

Hoc docet una fides, vnum ter dicere Regem.

V. Aët. Erudd. 1699. p. 127. B. D. Buddei meditatio paschalis de Pontio Pilato, Euangelicae veritatis teste, 1717. quae legitur iam in Medd. Sacr. p. 79. sq. a Seelen Medd. Exeg. P. I. p. 379. sq.

IV. Sed fortasse plura & clariora Pilati de Christo testimonia habemus. Exstat eius Epistola ad Cl. Tiberium Neronem, apud Sixtum Senensem L. II. Biblioth. S. p. m. 95. quam ex Orthodoxographis exhibet B. Mich. Waltherus Pater, Praefat. *der Erklärung des Briefes an die Cbräer* p. 38. & Io. Reiskius de imag. Iesu Christi, Exerc. VII. c. I. p. 154. & auctores, *Der unschuldigen Nachr.* an. 1702. p. 245. sq. & Anton. van Dale p. 609. sq. & alii, in qua & recensentur Christi miracula, & iniqua eius accusatio, crucis supplicium, & resurrectio, additurque, quod ob miracula vulgo inter Iudaeos & plebem *Dei Filius* fuerit habitus & appellatus. Verba sunt: *fecit alia quoque permulta miracula, ut vulgo etiam inter Iudaeos & plebem, Dei Filius diceretur.* Exstat quoque Pilati ad Tiberium Epistola in Pseudo-Hegesippi Anacephalaeosi f. m. LXVI. b. quae recentior est ipsis de Hierosolymitano excidio libris, ex his confarcinata, secundum Io. Frider. Gronovium Obs. in Scriptor. Eccles. c. XXIV. p. 265. 267. vnde Baronius eam Annalibus suis inseruit, an. XXXIV. n. 228. aliique repetiuerunt. Exhibet eam & Io. Alb. Fabricius in Cod. Apocr. N. T. p. 298. sq. ubi plures indicat, eam qui

qui recensent. Est ea inscripta *Claudio*, quo in titulo Baronius certum esse ait errorem, si qua fides adhibenda epistolae, quia Claudius loco Tiberii ponatur, quem tamen aliunde irrepsisse putat, loc. cit. Sed Claudius is ipse Tiberius est, utpote Claudiorum perantiqua ac celebri familia prognatus, dictus & ipse *Claudius*. Indicat hoc Suetonius: *in castris*, inquit, *tiro etiam tum propter nimiam vini auaritatem, pro Tiberio Biberius, pro Claudio Caldus; pro Nerone mero vocabatur*. Dictus itaque *Claudius* fuit, etsi post adoptionem Tiberii, minus est frequens *Claudii* nomen. Sueton. v. Tiber. c. I. sq. c. XLII. Verbis ea nonnihil discrepat a priori, & minus latine sic fluit, ut ex Graeco, a graece minus perito, translata videatur; hoc tamen ibidem quoque legitur, quod omnis populus Iudaeorum *Dei Filium* esse dixerit. Sic enim scribit: *cum omnis populus Iudaeorum eum Filium Dei esse diceret, invidiam contra eum passi principes Iudaeorum* (Graeca haec phrasis est,) *& tenuerunt eum, mibique tradiderunt*. Nec forte dissentient in hoc exemplaria cetera, quorum adhuc tria, ab inuicem quae discrepant, meminit B. Ittigius, Append. ad Haeresiarch. c. II. §. 14. p. 9. Ex his vnum est Epistola Graeca, quae exstat in Biblioth. Vindobonensi, teste Lambecio, qui initium eius exhibet, L. V. Bibl. Vind. p. 23. conf. Nesselius Catal. Manuscript. Graec. Bibl. Caes. p. 349. quae a prioribus num multum diuersa sit, ii iudicare poterunt, quibus illam datum est inspicere. Putauerim vero, haud magnum, ut in reliquis exemplaribus, fore discrimen. Aliam adhuc addit Fabricius loc. cit. p. 300. conf. Act. Erud. 1721. p. 387. Quod si fides habenda foret Actis Petri cum Simone Mago, quae Marcelli nomen praeferunt, Petrus de Christo, quis esset, a Nerone quaesitus, Pilati literas ad Claudium produxit, ceu

laudatus modo Ittigius indicavit. Fabricius Cod. Apocr. p. 299. sq. conf. P. III. p. 479. Act. Erudd. 1699. p. 127. Wockenii Diff. de Pontii Pilati Epistola ad Tiberium circa res Iesu Christi gestas.

V. Exstat etiam ἀναφορά πιλᾶτος, *Relatio Pilati Praefecti de Iesu Christo*, Domino nostro, missa ad Tiberium Imp. quam graece & latine exhibet celeb. Fabricius, in Cod. Apocr. p. 972. sq. conf. P. III. p. 456. sq. Quae num eadem sit, quam Cotelerius Volum. II. Part. Apostol. p. 162. ed. Antvverp. in Cod. Reg. n. 2431. sub titulo: ἀναφορά πιλᾶτος πρὸς τὸν Τιβέριον existare testatur, dicere non habeo. Recensentur in ea Christi miracula, passio, & mors, & resurrectio ita, ut addantur quaedam, de quibus nihil sacra in historia occurrit.

VI. De Actis Pilati frequens apud scriptores fit mentio. Exhibentur Acta Pilati, quae titulum Euangelii Nicodemi praeferunt, in Fabricii Codice Apocr. p. 214. sq. conf. P. III. p. 481. sq. Christum Iesum Dei esse Filium non semel ibi asseritur. Ut alia plura omittam, Annas & Caiphas, a Pilato adiurati, ex scriptis Testamenti Veteris tandem colligere & affirmare introducuntur: & sic apparet, quod Iesus, quem crucifiximus, Iesus Christus, Dei Filius, est verus & omnipotens Deus, p. 297. Certe Tertullianus, Patrum inter Latinos antiquissimus, Apol. c. 21. ea omnia, inquit, super Christo Pilatus, & ipse iam pro sua conscientia Christianus, Caesari tum Tiberio nunciauit. Inter ea quid relatum fuerit, e cap. V. colligamus, ubi ait, quod illic in Palaestina veritatem illius diuinitatis reuelarit. Eusebius L. II. Hist. Eccles. c. 2. scribit, quod Pilatus retulerit inter alia commemorata, ὅτι μετὰ θάνατον οὐ νεκρῶν ἀίαςαις ἦδὲ θεοῖς

Θεὸς αὖτις παρὰ τοῖς πολλοῖς ἐπετίθετο, quod ad vitam denuo reuocatus a plerisque iam Deus haberetur. Et Orosius L.VII. c.4. quod certatim crescente plurimorum fide Deus crederetur. Apud Gregor. Turonensem in Actis Pilati milites custodes fatentur, se Filium Dei reddere non valere, Hist. Francor. L.I. c.21. conf. Nicephorus L.I. c.8.

VII. Num hi Epistolam aliquam habuerint in mente, an Acta aliqua ab illa diuersa, non licet definire, cum nullius diserte mentionem faciant, quamquam Tertullianus, dum nunciasse scribit, ad Epistolam respexisse videatur. Iustinus Martyr quidem Acta nominat, in Apolog. II. p. 76. conf. p. 86. Verum haud vocat Acta Pilati, sed ἐν τῷ πόντιο γέννημα, quae sub Pontio, seu, res moderante in Iudaea Pontio, confecta sunt. Itaque sic potius existimari potest, Acta fuisse de rebus sub Pontio Pilato in Iudaea gestis, quam illa Pilati authentica in conspectum venisse & vsum christianorum. Praesides prouinciarum ad Imperatores tetulisse, quid gestum fuerit tum a se, tum ab aliis in prouinciis, vel Plinii exemplo ex Epistolis ad Traianum edocemur. Nec verisimile est, Pilatum ab isto recessisse more, nec a se gesta significasse, maxime cum res esset tanti momenti, tot tantisque miraculis confirmata, & ille de medio sublatus, qui se regem Iudaeorum non negarat. Num autem Epistolae & Acta Pilati genuina in manus christianorum vnquam peruenierint, dubium videri possit, cum in tabulariis Romae religiose talia asseruarentur. Hinc nec Iustinus, nec Tertullianus, nec Eusebius exemplum Epistolae, vel Actorum exhibent, aut se vidisse affirmant; nisi fortasse aliquis, quod Casaubonus existimat, qui tractauit eiusmodi scrinia, factus christianus rem istam communicauerit cum suis, vnde postea Epistolae pariter & Acta a christianis, vti oracula Sibyl-

larum, Hermetis Trismegisti, Hydaspi & alia eiusdem generis scripta sunt efficta. Fabricius Cod. Apocr. p. 214. sq. Van Dale de Oracul. p. 609. sq. Et licet meminerint Actorum Pilati tum Eusebius, L. IX. H. E. c. 4. tum Epiphanius Haeres. L. spuria tamen & subditiua ea esse, illa quidem a gentilibus conficta, multisque aduersus Christum blasphemiiis referta; haec autem a Quartodecimanis vlturpata, a prioribus sine dubio diuersa, illi ipsi, qui ea commemorant, auctores significant, & recentiores agnoscunt & confirmant, in quibus ipse est Baronius, Annal. an. XXXIV. n. 230. Sixtus Senens. loc. cit. Nec Epistolam Pilati genuinam esse, vel solum dictionis genus ac titulus minus vsitatur probauerit, vt alia nunc breuitatis causa taceamus argumenta. Sermo est eiusmodi, quo Tiberii seculo non dico Procuratores prouinciarum ad Principem, sed vix vernae illorum inter se utebantur, vti scribit de ista Epistola I. Fr. Gronouius Obs. in Script. Eccles. c. 24. p. 268. conf. Ittigius Hist. Eccles. Sec. I. c. VII. §. 58 p. 411. Casaubon. Exerc. XVI. adu. Baron. n. 154 p. 675. Ottius Annal. Eccles. an. 34. §. 66. Caue Hist. Literar. P. I. p. 18. Basnag. Exerc. Histor. Crit. p. 142. sq. Tillemont Histoire Eccles. Tom. I. P. II. not. 19 p. 724. sq. Io. Reiskius loc. cit. p. 163. sq. Van Dale de orac. p. 608. sq. Laterem ergo lauat Honorius de S. Maria, cum Pilati Acta & ad Tiberium Epistolam tanquam monumenta *γινώσκια* defendit. Act. Erudd. 1724. p. 183. Germ. P. 133. p. 709. sq. Exstat Diss. de Pontii Pilati ad Tiberium Epistola circa I. G. res gestas, Londini 1720. Bibl. Brem. cl. V. p. 172. sed eam his in oris frustra quaesieris.

VIII. Neque tamen dimittimus Pilatum. Etsi enim nihil ab ipso profectae relationis exstat, genuinum quod sit; ipse tamen de *diuinitate Christi*, quae vulgabatur per Iudaeam,

am,

am, ad Tiberium Imp. scripserit oportet, si eius relatu factum est, ut Tiberius ad Senatum retulerit *de Christo Deorum numero inferendo*. Prodidit hoc Tertullianus Apolog. c. V. XXI. Tiberius annunciatum sibi ex Syria Palaestina, quod nem sub iññm illic veritatem illius diuinitatis reuelarat, detulit ad Senatum *impenit aduocasse* cum praerogatiua suffragii sui. Senatus, quia non in se (ipse *redemptorem* legit Cl. Fabricius, quoniam apud Eusebium leg. *ad iñ scil. adfuisse in plinio* σύγκλητος, ipse Senatus, quae lectio ex Orosio quoque confirmatur,) probauerat, respuit; Caesar in sententia mansit, *condemnavit* comminatus periculum accusatoribus christianorum. Repetit *quod et Joh. Old.* haec Eusebius, ad Tertullianum prouocans, & fusius non *Calas refert in* nihil enarrat ac declarat, tum in Chronico, p. m. 159. tum in *Historia Chronica* Histor. Ecclef. L. II. c. 2. Nec minus fuse copioseque Oro- *hist. 1. p. 323. quā* sius L. VII. c. 4. Tiberius, inquit, cum suffragio magni fau- *culme adus edidit* ris retulit ad Senatum, ut Christus Deus haberetur: postea *exon. 1691 in glori* causam exponit, cur Senatus, & praecipue Seianus, restite- *sed fabulosa sunt.* rit, omnes tamen, Deo vindice, grauissime luerint, a Tiberio plerique trucidati. Orosii verba descripsit Albertus Staden- sis, Chron. ad an. XXXVIII. p. 39. quem lubens addo, cum sine censu eum fere reliquerint, hoc qui tractarunt argumentum. V. Th. Hasei Diss. mox citanda §. II. p. 5. seq. Quae de Seiano addit Orosius, prudens omittit, cum rem gestam in annum reiiciat XXXVIII, quo Seianus perierat dudum, quippe qui an. XXXI. ad d. XV. Cal. Nouembr. interiiit. G. I. Vossius de Passione Christi §. XXIV. An magni fauoris pro magno fauoris suffragio, (neque enim haec prorsus idem significant) ex Orosio legendum sit apud Albertum, alii exquirant. Georg. Syncellum, Eutychium, Patriarcham Alexandr. Zonaram, Auctorem Chronici Alexandrini, Gregor. Turonensem, Haymonem, Nicephorum, Cedrenum, Ottonem Frisingensem & alios, qui idem argu-
mentum

*Joh. Antioche-
nus in Excerptis
Valesianis p. 808.
& 809 narrat Nēv
impenit aduocasse
redemptorem
ad iñ scil. adfuisse
in plinio
quod et Joh. Old.
Calas refert in
Historia Chronica
hist. 1. p. 323. quā
culme adus edidit
exon. 1691 in glori
sed fabulosa sunt.*

mentum

mentum repetunt, duces secuti priores, alii addunt, & in his laudatus modo Fabricius, Cod. Apocryph. p. 217. sq.

IX. Multum discrepant eruditorum iudicia de Tiberii ad Senatum pro Christo cooptrando Deo rogatione. Plures eam in dubium vpcant, & nouissime multo argumentorum apparatu impugnavit post Tanaq. Fabrum L. II. Ep. 12. Sam. Basnagius Exerc. Hist. Crit. adu. Baron. ad an. XXXV. n. 29. p. 136. sq. itemque Anton. van Dale de Oracul. p. 451. sq. 608. sq. Praeter eos, conf. Ovvenus Theologum L. III. c. XIV. §. 3. p. 283. Kortholt de Persec. Eccles. praelim. p. 7. sq. Clericus Hist. Eccles. Sect. I. §. 96. Lenfant praepar. Sc. 5. p. 310. sq. M. Georg. Christ. Wagner in Misc. Lips. To. IV. p. 161. sq. Rationes eorum eo fere redeunt, vt obiciant: solum Tertullianum auctorem narrationis esse, & causae christianorum vndecunque praesidium, etiam ex fictis narrationibus, quaerere: deinde etiam vrgeant silentium Iustini Martyris, qui Romae tamen non adeo multo post fuerit versatus, vt in recenti potuerit esse memoria efflagitata Christi apotheosis, eaque fidem Antonini extorquere; itemque dissentium Tertulliani & Chrysostomi, qui ita rem referat, vt Tiberius rogarit Senatum, num suis quoque suffragiis Christum vellet creare Deum, vt non Tiberii voluntas, sed votum fuerit; repugnantiam voti Tiberiani & totius Romanorum religionis, quae penitus sublata fuisset per vnium Dei cultum christianorum; pugnam Tertulliani cum Luca, dicentis, christianum nomen Tiberii tempore in seculum introiuisse, quod aliquot annis post sub Claudio demum est factum, secundum Lucam; mortem Christi tragicam & abiectam, quae stultitia erat gentibus, 1. Cor. I. 24. hostilem Pilati animum erga christianos, etiam post mortem Christi & resurrectionem, Act. IV. 27. persuasionem de corpore Christi

sti

sti furtim sublato; contemptum religionis Iudaicae; Tiberii absentiam, qui ultimis annis in Insulam Capreas concessit, ibique est commoratus; animum Tiberii ultimis temporibus libidinibus vacantem, omnique religione exsolutum, Aegyptiisque & Iudaicis ritibus aduersantem quam maxime; senatum ad adulationem cetera compositum, nec quicquam Tiberio negantem; silentium scriptorum paganorum, & inprimis Taciti, qui res Tiberii tamen cum cura solíciteque descripserint, & quae sunt alia.

X. Sunt omnino dubia non leuia, nec contemnenda; ad quae tamen etiam quod responderi possit, haud desse existimo. Solus est auctor Tertullianus; sed fidei tamen satis probatae, eo quod ipse seculo a nato Christo secundo Romae vixit, & paganus diu, in foro versatus occasionem habuit tabularia recognoscendi, & de tabulis requirendi, qui cum publice ad Romani Imperii antistites, Romae agentes, scripserit, causamque egerit christianorum, credibile haud est, eum voluisse fallere, cum verendum ei fuisset magnopere, ne falsitatis publicis ex tabulis argueretur, causamque christianae fidei magis proderet, quam adiuuaret. Accedit, quod nec christiani, nec pagani, quod constet, eius narrationem in dubium vocarint. Solus etiam Iosephus auctor est, Tiberium Roma pepulisse Iudaeos, propterea quod Fuluiam, nobilem feminam, eamque profelytam, perfide bonis emunxerint Iudaei, Ant. L. XVIII. c. V. & fidem tamen inuenit. Accedit vero testimonium Eusebii atque Chrysostomi, Ven. Moshemius, Hist. Eccles. Sec. I. P. I. §. 2. Io. Fr. Mayerus, Eclog. Euang. P. I p. 626. seq. Iustinus Martyr non plane silentio transmittit acta sub Pilato; filet autem flagritatam ἀποδείξιν. Neque enim idem omnibus est perquirendi studium, nec in eos semper inci-

Q

dunt,

dunt, qui rei cognitionem habent. Haud facile ea potuerunt cognosci, nisi ex tabulis publicis, vel aliquo Senatorum, qui tamen secreta habere solebant gesta in Senatu, & ne suis quidem enunciabant. Tertullianus atque Chrysostomus non ita aduersantur sibi, quo minus conciliari queant. Rogauit Pilatus, & ex huius relatione votoque etiam Tiberius, vt Deus cooptaretur Iesus, quod tale quid sine Senatus auctoritate non fieret. Tiberius autem non ita Christum voluit Deum recipi, vt suetus Romanorum cultus abrogaretur, sed vt iuxta coleretur, vti Iul. Caesarem Augustus, & Augustum ipse Tiberius consecrarat, & coli secundum ceteros Deos volebat, veluti postea Alexander Seuerus Imp. suo in larario & Christum, & Orphea, & alios eius generis Deos vna coluit. Lampridius in V. c. 22. 29. Tertullianus rem ipsam potius intelligit, cum scribit, quod Tiberii tempore *Christianum* nomen in seculum intrarit, vti *nomen* pro *re* non raro adhibetur, siquidem imperante Tiberio christiana fides propagata fuit primum. Tragica mors Christi erat, & plerisque stultitia: sed multis tamen prodigiis insignita, vt & innocens, & homine maior potuerit inde existimari, & a centurione Romanorum fuerit iudicatus. Praeterea plures pro Diis coluere gentiles, quorum morstragica fuit, vti Bacchum, a Titanibus membratim discerptum; Osirin a Typhone in frustra concisum, Aesculapium fulmine percussum, Romulum patrum manibus laceratum, & alios complures, quod dudum respondit gentibus Arnobius L. I. contra gentes p. m. 14. Hos & alios enumerat quoque Huetius Quaes. Alnetan. L. II. c. 19. §. 2. Hostili Pilatus in Christum animo fuit, sed magis in speciem & reclamante conscientia, vt Iudaeorum furori cederet; ex animi vero sententia & innocentem *iustumque* agnouit, & praedicauit publice,

publice, manuumque lotionem significauit, Matth. XXVII. 24. quod ipsi praedicant Apostoli in Iudaeorum Senatu, Aët. III. 13. magisque posthaec e miraculis, non in occulto gestis, & e centurione, qui praefens cum stupore cuncta viderat, perceptis, cognouit, Marc. XV. 44. 45. Non compressit persecutionem Christi discipulorum, quod res religionis ad eum non pertinebant. Iudaei quidem sparserunt famam, furtim sublatum esse Christi corpus; sed quis existimet, Pilatum tam rerum fuisse incuriosum, ut non rigidius ex militibus custodibus, eorumque praefecto, quaesierit, quid factum sit nocte tertia? quis putet, omnes fuisse milites pecunia sic occoecatos, ut in Iudaeorum gratiam nullus verum dixerit, ne quidem praefidi, & euulgarit inter suos, quod eos fecisse Pilati Epistola, sed spuria, & Pseudo-Euangelium Nicodemi, testantur? quis crediderit, nil quicquam valuisse vxoris Pilati, Proculae, somnium, quod quale fuerit, Corn. Adami disquirat, Obseru. Theol. Philol. p. 189. Fabricius Cod. Apocr. P. III. p. 983. post latam sententiam magis expensum, ut meliorem de Christo, iusto Deique Filio, mentem induerit? Matthaeus ait, inter Iudaeos fuisse diuulgatum, furtim esse corpus: num perinde apud Pilatum inuenere fidem? Ipsi verebantur Iudaei, ne ad Pilatum rei veritas perueniret; quem pariter pecunia parati sunt oppugnare, ne periculum inde ad milites redundaret, maxime vero propterea, ne sua gens de re gesta certior fieret, quicquid gentiles de ea crederent, Matth. XXVIII. 14. 15. Contempta erat Romanis religio Iudaica; sed ita tamen, ut subinde ex iis profelyti, si non corpore, animo tamen fierent, & non omnino nulli ei fauerent, quod de Fulvia ex Iosepho, & de Centurione Capernaitico ex sacra Historia constat. Iuuenalis cum scribit:

Q 2

Quidam

*Quidam sortiti metuentem sabbata patrem
 Nil praeter nubes, & coeli numen adorant;
 Nec distare putant humana carne suillam,
 Qua Pater abstinuit, mox & praeputia ponunt,
 Romanas autem soliti contemnere leges,
 Iudaicum ediscunt, & seruant, & metuunt ius,
 Tradidit arcano quodcunque volumine Moses.*

Satyr. XIV. v. 96. seq. & Persius:

*At cum Herodis venere dies, vnctaque fenestra
 Dispositae pinguem nebulam vomuere lucernae,
 Labra moues tacitus, recutitaque sabbata palles.*

Satyr. V. v. 179. sq. Eos exagitant, qui Romae Iudaeis fauebant, & religionem erant amplexi, diesque Festos & Sabbata gentis illius religiose seruabant. Stolbergius de Soloec. add. Exerc. XII. §. 16. 17. p. 424. Fama de Christo atque miraculorum magnitudo aliam suggerere mentem Romanis tum in Iudaea versantibus potuit. Absens fuit eo tempore Tiberius; potuit tamen per literas Senatus consultum rogare, maxime cum, teste Suetonio, sub Tiberio neque tam paruum quicquam, neque tam magnum publici priuatique negotii fuerit, de quo non ad P. C. referretur. Libidinibus etiam vacauit, & circa religionem negligentior fuit; sed cum, quotidie se perire, anxius ad Senatum scriberet, Tacit. Annal. VI. 6. *furiis*, vti Nero, *flagellatus*, vndecunque remedium quaesuit, & vel propterea nouum voluit cooptari christianorum Deum, qui veniam promitteret sceleribus; quod Constantino M. gentiles obiecerunt, quasi propterea deseruisset gentilium, recepissetque christianorum sacra. Neglexit religionem, scil. vsu receptam, cuius vanitatem facile perspexit callidus princeps, qui Deum fecerat Augustum, & ipse viuens

viuens templa sibi decerni passus erat. Ad adulationem erat compositus Senatus, a qua tamen ipse abhorruit Tiberius, Sueton. c. 27. sq. multumque indulgebat Tiberii desideriis; sed primis maxime temporibus; vltimis autem in contemptum fere veniebat Imperator apud eum, vt etiam reos a Tiberio iudicatos dimiserit Senatus non auditos, & Imperator, teste Suetonio, aduersus sententiam suam decerni, ne questus quidem sit. Sueton. in V. c. 26. p. 65. sq. 73. Tacitus An. I. 7. Fuit praeterea pertinax in superstitione cultuque Deorum recepto Senatus & tum, & diu postea, nec quicquam in eo voluit mutari ex instituto maiorum, qui solliciti cauebant, ne peregrina sacra reciperentur. Propter anticipatos honores diuinis, & ob sententiam populi, pro Deo Christum habentis, Senatum negasse suffragia, Moynius scribit, in Not. ad Var. Sacr. p. 145. Externas ceremonias, Aegyptios Iudaicosque ritus, compescuit, vt ait Sueton. c. 36. sine dubio occasione Fulviae, pecuniis a Iudaeis emundatae; sed honore dignos tamen habere voluit videri, cum Iudaeorum iuuentutem per speciem sacramenti in prouincias grauioris coeli distribuit: & si recte rationes putemus, ante passionem Christi id contigit, Ioseph L. XVIII. c. 5. Aët. Erudd. germ. P. CXLII. p. 769. sq. Pagani Scriptores consulto siluerunt, ne paganismo obessent, & christianae religioni praesidium praerberent, si Tiberii fauorem erga Christum proderent. Haec & alia possent regeri; quae tamen an punctum omnia ferant, haud affirmauerim, nec depugnarim.

XI. Ego quidem sic censeo, retulisse omnino Pilatum ad Imperatorem, quid gestum in Iudaea fuerit cum Christo; qua ratione ad supplicium crucis damnatus, quae contingerint in morte eius, insolita videlicet & admirabilis

rabilis eclipsis aliaque miranda, quae fama sparserit eius de miraculis non in obscuro, sed publice & propalam factis, quorum memoria, ut fieri solet, vel maxime renouata tum fuit, itemque eius de resurrectione & discipulis, qui Deum crederent, veri simile facit tum rei gestae magnitudo, quae non solum ad regnum attinebat, sed per omnem etiam tunc Iudaeam aliasque orientis prouincias ferebatur sermone, cuique milites interfuerant maximorum spectatores miraculorum, quorum aliqui vel ipsi rem perscripserunt Romam; tum mos praesidium, qui res prouinciae etiam multo minoris momenti, & in Acta referebant, & sua sponte perscribebant, ceu exemplo constat Plinii Secundi L. X. Epistolarum, ad quem morem Eusebius atque Nicephorus alique merito iure prouocant; tum veterum Iustini Martyris & Tertulliani in Apologiis suis ad Imperatores ad Acta illa prouocantium auctoritas. Quam sententiam praeiuerunt eruditissimi viri, B. Christ. Kortholtus de Persecut. Eccles. prim. §. 5. & 7. & Com. ad Iustini Martyr. p. 44. sq. 10. Conr. Dietericus in Historia Tiberii n. X. Caue H. Liter. Scr. Eccles. P. I. p. 10. Pfannerus Theol. Gentil. c. IV. §. V. p. 148. sq. B. Ittigius Hist. Eccles. sec. I. p. 412. B. Io. Ge. Neumannus Progr. Acad. XXI. p. 154. Chr. Wormius de corrupt. antiq. vestigiis apud Mart. & Tacit. L. I. c. I. Christoph Cellarius Diss. de primo Christian. Principe §. 6. 7. Deylingius Obs. S. P. III. n. 34. p. 250. sq. Casaubon. Exerc. XVI. p. 676. Le Moyne Not. & Obs. ad Var. Sacr. p. 145. sq. If. Vossius de Sibyllin. Orac. c. XI. Huetius Demonstr. Euang. Prop. III. §. XXII. p. 71. sq. Tillemont Hist. Eccles. Art. XIX. p. 422. 722. sq. Du Pin Prolegom. sur la Bible To. II. c. VII. §. III. p. 119. Fabricius Cod. Apocryph. p. 217. Gottfr. Olearius Iesus verus Messias, p. 364. sq. Relat. innoc. 1702. p. 245. seq. &

& alii complures. Quo modo & Pilato & Tiberio locus aliquis relinquendus foret inter Non-Christianos, quorum de Christo meliora testimonia laudamus. Verum si Pilatus *pro sua conscientia iam Christianus* fuerit, quod Tertullianum scribere meminimus, expungendus ille hic erit. Christianum haud fuisse Pilatum, res eius gestae vitaeque exitus, quem ipse sua manu fecit, Euseb. L. II. H. E. c. 7. Orosius L. VII. c. 5. Nicephorus L. II. c. 10 facile probauerint. Baron. Annal. ad an. XLI. n. 20. conf. Fabricius Cod. Apocr. P. III. p. 505. Nec Tertullianum tam animo & fide Christianum, quam fautorem ac defensorem Christi innocentis intellexisse, sunt qui existiment, conf. Theodor. Horn, Prof. Grypsvv. Diss. de Pilato eiusque vxore Christianis §. 9. sq. Neque sine Numinis factum reputari potest prudentia, quod negauerit Senatus consensus, nec inter Deos cooptarit Christum, ne illis, quae colebant, falsis numinibus par haberetur, & humano studio Christi cultus propagatus fuisse videri posset, id quod Eusebius atque Chrysostomus dudum recte monuerunt. Ex instituto hoc argumentum pertractauit cel. Theodor. Haseus in Diss. de decreto Tiberii Imp. quo Christum referre voluit in numerum Deorum, recusa Erfordiae 1715. Scribit eruditissimus auctor. Bibl. Brem. cl. III. p. 325. not. i, quod refellere voluerit Tertulliani testimonium, postea vero re accuratius pensitata in Diss. cit. confirmarit, conf. Dannhavv. Hist. Eccles. trilecl. p. 212. sq. Cellarius Diss. XIV. p. 303. Ven. Moshemius Hist. Eccles. c. IV. §. II. p. 40. Zornius Bibl. antiq. p. 19. a Seelen Select. Literar. p. 481. Arnoldi Greuii Diss. Tertulliani testimonium de ἀποδείξει Christi a Tiberio decreta, Witteb. habita. additur Joh. Pearsonius in Lect. ad act. apost. Lect. 4. p. 65.

XII. Certiora sunt, quae de Centurione Sacra Historia memoriae prodidit. Is & commilitones eius cum vidissent, quae contigerant, Christo in cruce exspirante, miracula, quod tellus contremisceret, disrumperentur rupes, & medio sol die obtenebraretur, expauescēti dixerunt: ἀληθῶς θεὸς υἱὸς ἦν ὁ υἱός. *Reuera Dei Filius hic erat*, Matth. XXVII. 54. Eodem sensu Marcus cap. XV. 39. ἀληθῶς ὁ ἀνθρώπος υἱὸς ἦν τοῦ θεοῦ. *Reuera homo hic Filius Dei erat*. Lucas aliter nonnihil, & haec Centurionis verba refert: οὕτως ὁ ἀνθρώπος ὅστος δίκαιος ἦν. *Reuera homo hic iustus erat*, c. XXIII. 47. Dissensum conciliat doctissimus Anglus Waffius in Bibliotheca Literaria Anglic. V. Collect. nou. antiq. 1723. p. 99. sq. Relationes nou. de rebus doctis, Lips. 1722. p. 991. sq. Quod Marcus & Lucas vni centurioni tribuunt, id Matthaeus omnibus adscribit militibus, modo loquendi Scripturae, ipsique Matthaeo, non inusitato, quippe qui latronibus tribuit, quod vni tribuendum erat, c. XXVII. 44. coll. Luc. XXIII. 30. Glassius Gramm. S. L. III. Tr. I. Can. XXVII. p. 96. nisi centurionem hi tanquam praecipuum ac voce praeuntem voluerint nominare. Cognouerāt sine dubio e cognitione causae, cui fortasse ipse interfuit, saltem e Iudaeis in causam supplicii, vt fieri solet, inquirens, imo ex subsannantis populi, militum & latronis vocibus, satis audierat, Matth. XXVI. 40. 42. 43. Luc. XXIII. 35. sq. quod Regem se Iudaeorum *Deique Filium* dixisset Saluator. Cum igitur & sermones Christi in cruce audisset, & ingentia vidisset miracula, ipse *diuinitatis* induit de eo opinionem, & in ipsa, quae diximus, erupit verba, vere esse significans, quem se dixerat, *Filium Dei*. Num vero intellexerit, vtī fides vult diuina, *vnigenitum Deoque Patri aequalem Filium*, an velut Bacchi, Herculis, Aesculapii, & praesertim Quirini, virtu-

virtutibus diuinitatis quendam gradum confecutorum exemplo protulerit miles Romanus, quod Pfannerus Theol. Gentil. c. IV. §. V. p. 148. Heinsium ait existimare ad Matth. XXVII. 54. quem tamen ad istum quidem locum in Exercitationibus suis nihil annotasse deprehendo, fortasse Grotium voluit dicere, quem Anton. Bynaeus sequitur, in Christo crucifixo c. XIX. §. 19. p. 770. non definiuerim. Timor centurionis, Deique glorificatio augustiora eum cogitasse, quam quod de idolis fabulati sunt veteres, fidem fecerint, praesertim cum non virtutes, de quibus cognoscere potuit vel ex verbis vnus latronis, Luc. XXIII. 39. 40. sed in primis miracula exspirantisque insolitus clamor extorquerent diuinitatis confessionem. B. Seb. Schmidius benignius de eo sentit, & simplicissimum ei mentis sensum, verumque de Filio Dei conceptum tribuit, Diss. Acad. p. 180. conf. Lightfoot Hor. Ebr. in Matth. XXVII. 54. Iuuenius ita iam olim cecinit:

*Militibus primis quatientur corda pauore,
Dedita qui saeuae seruabant corpora poenae,
Et sobolem dixere Dei, Christumque fatentur.*

Histor. Euang. L. IV. p. m. 519. Wolffius cur. crit. ad Matth. & Luc. ll. cc.

XIII. Sed hominem iustum tantum confessus est, secundum Lucam, qualem Pilatus in ipsa cognitione dixerat, Matth. XXVII. 24. Augustinus To. IV. de Consens. Euang. L. III. c. XX. p. 502. ita conciliat Euangelistas, vt vel vtrumque dixerit centurio; vel Lucas exposuerit, quo animo sensuque Iesum Dei Filium appellarit: fortasse eum non vnigenitum & aequalem Patri intellexisse, sed ideo,
R. quia

quia iustum illum crediderat, sicut multi *iusti* dicti sint *Filii Dei*. Verum miracula sublimiores potuerunt suggerere cogitationes, verbaque simplicia atque perspicua in sensum tam remotum interpretari durius foret. Vtrumque potius eum dixisse, & aliud Lucam, aliud ceteros commemorasse, cum Augustino dixerim. Ita iam ante Augustinum conciliauit Euangelistas Ammonius, in Harm. Euang. p. m. 236. *hic homo iustus vere Filius Dei erat*. Et cum alias virtus diuina efficax fuerit in commouendis mortalium pectoribus, vti saepe ex carnificibus ac tortoribus christianorum facti sunt Christi confessores ac martyres; non erit causa, cur eam hic restringamus in morte Christi tam notabili, & nihil, nisi vulgaria, humana & pagana, cogitemus. Quae praeter ea de centurione, quem in Actis, quae Aquilae reperta supra diximus, Cornelium Francinum, alii C. Oppium, patria Hispanum, alii Longinum appellant, eundemque faciunt, cuius seruum Christus sanauit, refert Baronius ex Metaphrasta, an. XXXIV. n. 191. quod contra ceteros, qui Christum furto sublatum dicerent, libere falsum esse dixerit, & Christum *verum esse Deum* praedicarit, & e mortuis reuera esse excitatum affirmarit, posteaque militia relicta factus sit praeco, & Caesariensis, vel Mediolanensis, vel in Cappadocia episcopus, tandemque martyr, dubia sunt & incerta. Quamquam a vero non abhorreat, quod fuerit centurio conuersus, secundum Tillemontium, loc. cit. P. I. p. 81. Certe primitiae gentilium ad Christum conuersorum milites fuere, quando Cornelius centurio cum suae sortis hominibus fidem est amplexus, Actor. X. Haud melioris fidei est Epitaphium Longini, quod prope Lugdunum in fano S. Mariae Insulae Barbarorum legitur, & ita habet: *Qui Saluatoris latus in cruce cuspide fixit, Longinus hic iacet,*
apud

apud Thom. Bartholinum de Latere Christi p. 65. Perperam etiam confundi centurionem cum milite, qui latus Christi perfodit, laudatus Tillemontius recte observat, Casaubon. adu. Baron. Exerc. XVI. n. 95. Aët. Erudd. Lips. MDCXCV. p. 251. Multa alia isto de Longino, quod ex λινχῆ confictum nomen existimant, fabulosa exstant, quae huc transferre haud erit operae pretium. V. Ottius Anal. Eccles. an. XXXIV. §. 45. I. A. Fabricius Cod. Apocr. p. 259. 982. P. III. p. 471. sq. Seelenius Miscell. p. 353. sq.

XIV. Hunc in censum quis referat testimonium puellae, quae per multos dies Paulum eiusque socios secuta Philippis est, & clamavit: οὗτοι εἰ ἀνθρώποι δὲ λοι τὸ θεῶν τὸ ὑψίστη εἰσιν, οἵτινες καὶ λαγγέλλουσιν ὑμῖν ὁδὸν σωτηρίας. *Isti homines Servi Dei altissimi sunt, qui vobis annunciant viam salutis*, Aët. XVI. 16. 17. 18. Haec Apostolos ait servos esse *Dei altissimi*; erat autem Paulus servus *Iesu Christi*, ut se vocat Rom. I. 1. Christum igitur *Deum altissimum*, uti reuera est, appellavit. Verum hoc testimonium non est hominis non-christiani, sed τὸ πνεῦμα τοῦ πύθωνος, *Spiritus Pythonis*, qui alius non est, quam qui alibi dixit: ἦ ἡμῖν καὶ σοὶ, ἰησοῦ, υἱὲ τοῦ θεοῦ, ἦλθες ὥδε πρὸ καιρὸς βασανίσαι ἡμᾶς. *Quid nobis tecum est Iesu, Fili Dei? venisti hic ad cruciandum nos ante tempus*, Matth. IX. 29. Vel ut Marcus & Lucas referunt: ἔα, ἦ ἡμῖν καὶ σοὶ; - οἶδα σε, τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. *Sine, quid nobis rei tecum est? novi te, quis sis, Sanctus Dei*, Marc. I. 24. Luc. IV. 34. hoc est, πνεῦμα δαίμονος ἀκαθάρτου, *Spiritus daemonis impuri*. Dicitur πνεῦμα πύθωνος, *Spiritus Pythonis*, quia, uti Apollo Pythius, summus vaticiniorum atque oraculorum habitus artifex, per Pythiam Sacerdotem oracula edebat, & futura praedicebat. Corn. Adami Obseru. Theol. Philol. p. 215. sq. Elsnerus Obs. Sacr. ad Aët. XVI. 17. p. 436. Antonius van Dale nullum hic,

vt solet, agnoscit malum spiritum, sed de ἐγγασπίμοις, ventriloquis interpretatur, qui per artem ex interiori, non motis labiis, nec ore aperto, verba protulerunt, de oraculis p.651.sq. Sed verba distincte ac saepius prolata, eiecitque spiritu vaticinandi silentium aliud nos edocere queant. Neque vero huius impuri spiritus admisit testimonium Iesus, quin potius obmutescere iussit, & ex homine exire: similiterque, ad magistri exemplum, Paulus, iusto agitur impetu eiecit spiritum, nec eius audire testimonium voluit, Act. XVI.18. Deylingius Obs. Sacr. P. II. p.200. sq. Fesselius adu. Sacr. L. V.c.VIII. p.463. Hostis alioqui testimonium maximi habetur ponderis. Sed nulla cum Christo sit cum Belial consensio, 2.Cor.VI.15. nec daemonis admittit testimonium, ne eius voce, qui contrariis semper studiis aduersus ipsum agitur, laudem quaesisse videatur, & ipsa veritas in suspicionem mendacii, cuius pater est Diabolus, Ioh.VIII.4. veniret. Neque Paulus isto captus testimonio suum ei, quod maligne occuparat, hospitium reliquit, quod studiose quaesivit, vt magis noceret. Obseruat Battierius, ἀπ' αὐτῆς non referri ad παῖδες, sed suppleri debere αἶψα, quae statim vox additur, ut significetur, quod confestim exierit, Bibl. Brem. cl.VI.p.92. Sed ad παῖδες referri, & modus loquendi Apostoli, & rarior ellipsis ex sequenti supplenda membro in tam breui sermonis genere suadet. v.Ven. Wolffius cur. philol. ad Act. XVI.18.